

УДК 111.852

В.В. ГОРДІЙЧЕНКО

Запорізький національний технічний університет, Запоріжжя

**ТАРАС ШЕВЧЕНКО І РОСІЙСЬКИЙ РОМАНТИЗМ У
ФІЛОСОФСЬКО-ЛІТЕРАТУРНОМУ КОНТЕКСТІ**

Порівнюючи ранню поетичну творчість Тараса Григоровича Шевченка (1814-1861) представниками російської поезії в області романтизму першої половини XIX століття, та встановлення їх типологічних зв'язків у ході аналізу та відповідними висновками. Для відповідного аналізу були використані спеціальні лінгвістичні методи для вирішення поставлених у роботі завдань у використанні методі зіставлень з такими російськими поетами-романтиками, як: К. Рилєєва, В. Жуковського у літературно-філософському контексті.

Ключові слова: типологія, творчий метод, відтворення ідеального, емоційність гіперболізація, живописність романтизм, ідеалізм, матеріальне та ідеальне, просвітництво, пасивний і актуальний романтизм, революційний романтизм, консерватизм.

Вступ: творча спадщина Тараса Григоровича Шевченка (1814-1816) - геніального українського народного поета, художника, мислителя з революційно-демократичними ідеями - увійшла до скарбниці найцінніших надбань світової літератури та культури. Дослідники, звертаючись до творчості Шевченка, відзначають його дивовижну майстерність і геніальність, його тісний зв'язок з майстрами художнього слова інших країн. Питання типології або типологічного вивчення (від гр. *typos* - відбиток і *logos* - слово) - вивчення найістотніших загальних особливостей подібних явищ [1:425], знаходить свій відбиток і в геніальній спадщині Великого Кобзаря. Наприклад, романтизм в Англії, Німеччині, Росії, Україні виник і реалізувався в різний час, в різних умовах і під впливом різних чинників. Кожний з цих видів романтизму має свої неповторні риси. І все ж у кожному з них те загальне, що дає змогу ці різні явища відносити до романтизму. Типологічне вивчення романтизму в різних країнах і в різний час, не особливих, а спільних рис, дає змогу визначити загальні ознаки романтизму як творчого методу взагалі (різке протиставлення мрії тому, що є в дійсності, відтворення ідеального, суб'єктивізм, підвищена емоційність, прагнення до гіперболізації й фантастики, до яскравості фарб і живописності).

Актуальність проблеми пояснюється станом її наукової розробки, недостатньою увагою дослідників в питаннях взаємовпливу Шевченка і російських романтиків, а літературознавчий аспект дозволить широко і повно розкрити цю тему.

Мета роботи: вивчення впливу російського романтизму на творчість

Тараса Шевченка, та встановити типологічні зв'язки між двома літературами в романтичному напрямку.

У зв'язку з метою роботи ставляться такі конкретні **завдання**: розкрити питання "романтизм, як літературна течія"; порівняти ранні романтичні твори Тараса Шевченка і твори російських романтиків та встановити їх типологічні зв'язки; проаналізувати ці зв'язки і зробити відповідні висновки

Наукова новизна роботи полягає в тому, що велика кількість фактичного матеріалу вперше аналізується в такому обсязі; досліджується вплив російського романтизму на творчість Шевченка, а також типологічні зв'язки між шевченківським романтизмом та романтизмом російських майстрів поетичного слова.

Теоретичне і практичне значення роботи може знайти своє застосування під час дальшої розробки теоретичних проблем з даного питання, а також в школі при вивченні на уроках української літератури творчості Т.Г.Шевченка.

Серед теоретичних праць, що торкаються даній теми, варто згадати праці: Генік-Березовська з Шевченко і європейських романтизм // Рад. Літературознавство, 1965, №3, - с.29-38. Тут авторка ґрунтовано досліджує проблему романтизму, прослідковує типологічні зв'язки Шевченка з романтиками Західної Європи; Волинський П.К. Український романтизм у зв'язку з розвитком романтизму в слов'янських літературах / Укр.: З творчого доробку. - К.: Дніпро, 1973, - с. 51-70, 76-81. Як і в попередній роботі автор прослідкував типологічні зв'язки поетичної спадщини Шевченка, зокрема його ранні поетичні твори із майстрами-романтиками обох літератур, а також вплив їх на творчість Шевченка; З.Маймин Е.А. О русском романтизме. - М.: Просвещение, 1975,-с.3-24. Тут автор дає ґрунтовну характеристику романтизму в Росії, а також тлумачить питання "романтизм"; Русский романтизм / Под. ред. проф. Н. А. Гуляева. - М, 1974. І книзі розкриті проблеми російського романтизму, характер його розвитку, визначається його місце в літературі; Волков И. Ф. Основные проблемы изучения романтизма / В кн. К истории русского романтизма. - М.: Наука, 1973. Робота цікава насамперед тим, що автор висвітлив не тільки питання романтизму, прослідковує типологічні зв'язки романтичної літератури; Неділько І. Я. Романтичний герой в історичних поемах Т. Г. Шевченка // Укр.. мова і літ. в школі, 1972, №3, - с. 7 - 13. В цій роботі автор зупинившись на ранніх літературних поемах Шевченка, проаналізував героїчну романтику дійових осіб шевченківських творів, зокрема на таких його історичних поемах як "Гамалія", "Іван Підкова", "Тарасова ніч";

Франко І. Переднє слово (До "Перебенді" Т. Г. Шевченка); "Тополя" Т. Шевченка / В кн.: Франко І. Твори в 50-и томах, т. 17, - К., 1955;

Тут автор звертається до художніх творів Шевченка "Перебендя", "Тополя" і дає їм характеристику, оцінюючи величезний внесок Кобзаря в скарбницю української романтичної поезії; Гуревич А.М. О типологических особенностях русского реализма / В кн.: Наука, 1973, -с.505-525. В цій

роботі автор звертається до творчості російських поетів-романтиків Жуковського, Рилєєва, Батюшкова, дає характеристику їхніх ранніх романтичних творів; Влику допомогу як з питань теоретичного так і з питань практичного дослідження дають праці Г.Я.Неділька, В.Я.Неділька. Тарас Шевченко. Семінарій. - К.: Вища школа, 1985, -с. 269-270, а також Шевченківський словник (т.2. Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка АН ІРСР. - К., 1977, -с.171-172).

Обговорення проблеми.

Ще не так давно в поняття "романтизм" вкладалось щось вимірне не реальне, спроба втечі від дійсності. Тепер же таке розуміння романтизму стає все більш неточним і неправильним. Широке визначення отримала думка про те, що романтичне мистецтво, як реалістичне відображає життя. Ще Віссаріон Белінський підкреслював, що романтик має справу не зо всією дійсністю. Він зосереджує свою увагу не на зовнішньому, а на внутрішньому, духовному житті людини. "Сфера романтизму... все внутрішнє, задушевне життя людини, той таємніший ґрунт душі і серця, звідки підіймаються всі невиразні прагнення до кращого і високого" [2:217]. Цим самим Белінський відкрив шлях для проникнення в таємницю романтичного мистецтва, яке не можливо зрозуміти без вирішення питання про те, яке явище життя змальовує в своїй творчості письменник-романтик.

Романтизм по-різному виявляється в національних літературах і на різних історичних етапах. Але було б не правильним твердити те, що романтизм різних літератур не має спільних рис. Творчість українських романтиків першої половини ХІХ ст.. виявився не лише в літературі, але й у мистецтві та науці і прийшов на зміну тому світоглядові, який лишався байдужим до свободи особи та інтересів відродженої нації. Поява романтизму в Україні тісно пов'язана з формуванням нації і національної та соціальної самосвідомості народних мас, з народним визвольним рухом проти феодалізму та національного гніту. Звичайно, найголовніші риси світового романтизму не в однаковій мірі виявився в тій чи іншій літературі. В країнах Західної Європи на виникнення цього руху безпосередній вплив мали події Великої французької буржуазної революції та її наслідки. А в Росії і в Україні, де капіталістичні відносини були мало розвинені, ці події не мали такого безпосереднього впливу і романтики виступали не стільки проти буржуазного ладу та просвітительських ілюзій щодо капіталізму, скільки проти феодальної дійсності і породження нею форм свідомості. Це не означає однак, що в Росії і в Україні романтизм не відбив своєрідного ставлення суспільства до розвитку капіталізму. Вже саме заперечення прогресивними романтиками феодального гніту людини й народу було викликання процесу успішного розвитку нової економічної формації.

Найбільш спільною ознакою романтизму, як літературного напрямку, є розлад письменника з дійсністю, незадоволення нею, намагання піднести волю й бажання людини над даними обставинами життя, шукання нових ідеалів, мрія про свободу від пануючої дійсності. Але з цієї спільної ознаки випливає і розмежування романтизму на прогресивний та реакційний Тарас Шевченко і російський романтизм у філософсько-літературному контексті

напрямки, що зумовлювався соціальним змістом мрії. Як відомо, в тих випадках коли мрія спрямовувалася до віджитого минулого, до світу фантастики, що не мав нічого спільного з реальною дійсністю, романтизм набував особливо підкресленого суб'єктивістського, а отже, й реакційного характеру. Маючи на увазі економічні теорії, що підпорядковувалися не об'єктивному вивченню дійсності, а мріям про повернення до ладу, що руйнувався капіталізмом. Тут треба згадати слова Леніна про те, що романтика, тобто прихильники подібних теорій "зовсім не цікавить вивчення дійсного процесу" [3;Т.2:141]. У наведених словах Леніна захована вказівка на те, що реакційний романтизм ігнорувався законами об'єктивної дійсності і прагнув поставити мораль, тобто суб'єктивні критерії й мрії над дійсністю. Мрія, що спрямовувалась у тому напрямі, в якому розвивався історичний процес навпаки обмежувала суб'єктивізм романтики, вела до поєднання суб'єктивного з об'єктивно необхідним.

Велике історичне значення прогресивного романтизму зумовлене тим, що його критика спрямовувалася проти феодального та капіталістичного гніту, на захист гасел буржуазно-демократичних революцій та національно-визвольних рухів. У діяльності прогресивних письменників винятково плідним був критерій народності, що практично означав захист людини з народу, зацікавлення її побутом, її долею, її духовним світом. Критика певних сторін феодалізму і особливо капіталізму була властива й реакційним романтикам. Але ця критика спрямовувалась до ідеалізації або певних рис буржуазного розвитку, або феодального минулого. К.Маркс писав, що "перша реакція проти Французької революції і зв'язаного з нею просвітительського руху, природно, полягає у тому, щоб бачити все в середньовічному, романтичному світлі" [4; 194]. Реакційні письменники-романтики зверталися й до життя народу, фольклору, виявили прихильність до національної самобутності культур і літератур. Але якщо прогресивні романтики одночасно із захистом народної мови, культури обстоювали й соціальні та національно-визвольні рухи і вели боротьбу проти політики реакційних урядів, то реакційні романтики прикрашали патріархально-відсталі сторони народного життя, прагнучи бачити в народній масі лише смиренність та покору.

Найголовнішою ознакою творчого методу романтиків є прагнення підкреслити перевагу суб'єктивного поривання й суб'єктивної волі людини над об'єктивними умовами. Це зумовило те, що вони змальовували виняткових героїв у виняткових ситуаціях. Романтизм високо підніс значення фольклору як одного з найголовніших джерел поезії, заперечив різке розмежування між епічним, ліричним надромантичними жанрами, наблизивши їх до висловлення суб'єктивного світу почуттів. Тому у творчості романтиків великого значення набула лірика, зокрема, ліро-епічна балада. Заслугою романтизму є широка розробка історичної поеми та історичного жанру. Але якщо мотиви розладу з дійсністю в творчості прогресивних романтиків поєднувалися з критикою феодального і капіталістичного гніту та мрією про корінну перебудову суспільства на

основах справедливості, то в реакційних романтиків ці мотиви означали втечу від соціальних проблем, шукання втіхи в минулому або моральному самовдоволенні і мріях про загробне життя. Звертаючись до фольклору реакційні романтики приділяли увагу переважно мотивам, у яких виражалися забобони та патріархальні погляди й звичаї, а також засобами образотворчості з допомогою яких досягалися зовнішня стилізація нагородних пісень, балад та казок. В романтизмі необхідно розрізняти два різко відмінні напрями - пасивний і актуальний романтизм.

Пасивний романтизм, як вказував М.Горький, намагається або примирити людину з дійсністю, прикрашаючи її, або ж відвернути від дійсності до безплідного заглиблення у свій внутрішній світ, до думок про "фатальні загадки життя", про любов, про смерть, - до загадок, яких не розв'язати шляхом "умоглядності", - споглядання, а можна розв'язати тільки наукою. Активний романтизм прагну підсилити волю людини до життя, викликати в неї бунт проти дійсності, проти всякого пригнічення її [5;223]. Цим Горький конкретизував оте ленінське положення про різні напрями, що виявляються в процесі розкладу мрії з дійсністю. Однак визначення Горьким двох напрямів - пасивного і активного - романтизму не може охопити всіх різноманітних його відтінків. Серед дослідників романтизму ведуться суперечки про терміни, які краще застосувати ("пасивний" і "активний" чи "реакційний" і "революційний"). Залежно від історичних умов в яких діяв письменник-романтик, від ідейного змісту його творів цілком правомірним можуть бути визначення і "пасивний" і "реакційний", і "консервативний", так само як визначення "активний", "революційний", "прогресивний". Не кожен представник активного романтизму в однаковій мірі прогресивний чи революційний. Коли про романтизм декабристів і Шевченка можемо говорити як про революційний романтизм, романтизм М.Шашкевича краще визначити як активний романтизм. Коли в творчості німецьких письменників Воххенрадера, Новамса виразно поставали естетичні ідеали реакційних романтиків з усіма характерними для них суперечностями, то в пасивному романтизмі В.Жуковського не було таких виразно виявлених рис, хоч консервативні тенденції мали місце в його романтичній творчості.

Отже, розмежування між пасивним і активним не можна зводити до якоїсь непорушно визначеної схеми. Висуваючи проблему "Шевченко і російський романтизм", основну увагу зосереджено на зіставленні поетичної спадщини Шевченка-романтика і романтичних творів російських авторів поетичного слова. З молоком матері Шевченко відібрав у себе народну пісню, усну народну творчість, яку чудово знав, збирав і розумів. Зачатки романтизму Шевченко міг пізнати з поезій С.Писаревського, Л.Боровиковського, О.Шпигоцького. Знав він також і твори В.Жуковського, а також О.Пушкіна, що був його улюбленим поетом. Ось у якій атмосфері з'являються перші романтичні поезії Шевченка "Причина", "Тополя", "Нудно мені, тяжко що маю робити". Виростаючи серед українських народних пісень, найспорідненіших саме з романтичною поезією, Тарас Шевченко не міг не стати на шлях романтизму. Один із найпопулярніших Тарас Шевченко і російський романтизм у філософсько-літературному контексті

жанрів романтиків - балада. Користуючись методом зіставлення, прослідкуємо як цей жанр знайшов своє втілення в романтиці і російських поетів-романтиків. Поетична спадщина Шевченка-романтика знайомить нас із відомими баладами "Причина", "Тополя", "Утоплена", "Русалка", "Лілея", де автор, вибравши досвід західноєвропейських російських та деяких українських романтиків, органічно пов'язав свої твори із народною традицією

Розглянемо деякі з них:

- Першим твором, що дійшов до нас, була балада "Причина". Сюжет твору цілком взято із народної творчості. Дівчина-сирота, в якій "ні батька, ні неньки, одна, як та пташина в далекому краю", щиро покохала юнака. Та поїхав він у далеку дорогу. "Обіщався вернутися, та мабуть і загинув!" Щоб трохи зарадити дівочому горю ворожка дала їй зілля забутися. І бродивши напівсонною у гаю, де зустрілась з русалками і загинула. А на ранок приїжджає коханий. Не переніши тяжкої втрати, він також гине. Люди поховали закоханих.

Посадили над козаком

Явір та калину,

А в головах у дівчини Червону калину.⁶[т.1,с.8]. У цій баладі Шевченка виразно відчувається два струмені: реально-життєвий - кохання молодих людей, розлука, туга, страждання - і фантастико-фольклорний - причинність, гулянка та ігрища русалок, смерть дівчини. Смертю молодих людей автор дорікав "чужим людям" черствим і байдужим. Вони розлучили, не підтримали дівчину в горі. Ось саме тут і відчутно те, що причина трагедії соціальна. "Чужі люди", скаже далі автор, це панство.

Слід також відмітити і художнє багатство твору, що значною мірою опирається на народно-пісенні поетичні засоби. Зміни картин природи протягом однієї ночі, і перебільшено-загострені переживання молодих людей, і їхня незвичайна смерть, гіперболізація в зображенні природи і людей, виключне благородство в взаєминах, надмірні страждання - все це характерно для "Причини". Слід також відмітити одну дуже суттєву деталь притаманну доречі не тільки цій баладі. Герої творів Шевченка - це люди з народного середовища. Ще в більшій мірі позначена новаторством балада "Тополя", де навіть у самій назві закладено повір'я. Як відомо, повір'я особливо викликали інтерес у романтиків. Причому навіть такі поети, як Боровиковський і Костомаров іноді обмежувалися переслідуванням готових мотивів тих чи інших усних джерел та поетичною інтерпретацією деяких етнографічних деталей. Шевченко в баладі "Тополя" своє завдання осмислював по-новому і глибше. Перспів повір'я не став для нього самодостатньою метою.

В перших же рядках, де говориться про головний образ треба звернути увагу на убоління автора з приводу тополі, що її "Стан високий, лист широкий / Марно зеленіє"[т.1,с.55]. Це убоління є не лише вступом, що має дальшу розповідь, а й натякає на трагізм колізії. Про це же говорять і рядки де йдеться про становлення до тополі чумака який

"іде, подивиться
 Тай голову схилить"[т.1,с.55],
 а також дитина, що
 "вранці з сопілкою
 Сяде на могилі,
 Подивиться-серце ниє:
 Кругом ні билини!
 Одна, одна як сирота

На чужині гине."[т.1,с 56]. Ці рядки наводять на думку про трагічну символіку образу тополі, про бажання автора розкрити цей образ саме з погляду його трагізму. Шевченко залишається байдужим до етнографічних деталей повір'я про перетворення дівчини в тополь і зосередив увагу на долі дівчини, відмовилася вийти заміж за нелюба-багатія. Він підносить героїчний характер дівчини, що відкинувши матеріальні розрахунки матері, вступила в нерівну боротьбу з впливом і силою багатства та пожертвувала своєю молодістю і красою. Як бачимо, хоч і обидві балади носять яскраво виражений романтичний характер, але водночас тема соціальна ясно і чітко постає перед нами. В цих баладах відтворені риси жінки-страдниці, гірка доля якої нерозривно зв'язана з долею народу. Тарас Шевченко висловлює протести проти соціальних умов, що приводять людину до загибелі. Цей протест не вилився у прямий бунтівний заклик до знищення самодержавно-кріпостницької системи. Але поет помічає перспективи своїх героїв які у майбутньому мають стати гнівними протестантами, месниками. В романтичних баладах створюється передісторія тих героїв, що мають діяти активно, свідомо діяти за визволення від соціального і національного гніту в пізніше написаних творах. А тепер треба звернутися до балад російських романтиків і розглянемо для прикладу балади Василя Жуковського. Свою першу баладу "Людмила" Жуковський написав, наслідуючи "Леонору Бюргера", і надає їй пісенного та народного мотиву. Народність "Людмили" Жуковського очевидна, та на ній завжди лежить відбиток ідеальності та мрійливості. В свою баладу Жуковський вводить народнопоетичні вирази ("Борзый конь", "ветер буйный"), та вони введені дуже несміливо, про що не можна сказати аналізуючи балади Шевченка. В "Людмилі" Жуковський у центр уваги ставить вічну тему кохання. Та героїня його не вірить у вічну силу його і чекає смерті, вбачаючи в ній одній втіху.

Милый друг, всему конец;
 Что прошло - невозвратимо;

Небо к нам неутомимо... [7; 144]. Але романтичний зміст балади не в релігійній ідеї. Людмила хотіла смерті і вона померла. Та невіра в потойбічну зустріч з коханим привела її до того, що вони зустрічаються не в житті, а в холодній труні. Людмила зрадила романтичному ідеалу. "Верь тому, что сердце скажет", - закликав Жуковський. «Сердце верить отказалось!» [с. 144], говорить Людмила у відчаї. І саме це привело її до смерті. Ця же сама тема розкрита і в баладі "Світлана". Саме за цю баладу Жуковського називали "співцем Світлани". Використовуючи народні повір'я Тарас Шевченко і російський романтизм у філософсько-літературному контексті

тим самим ще більше, ніж "Світлану" наближує "Людмилу" до народної. Жуковський намагається передати і деякі особливості розмовної мови:

Что подруженька, с тобой?

Вымолви словечко;

Слушай песни круговой;

Вынь себе колечко [с. 154]. Використовуючи форму сну в "Світлані" Жуковський вимушений був відмовитися від фантастики. Світлана повинна зустрітися із своїм коханим, що помер, але як добре, що це тільки сон, і прокинувшись, вона повертається в реальні життєві умови. Світлана на відміну від Людмили не нарікала на видіння і через те стала щасливою. Саме в цьому судженні відбито погляд самого Жуковського - пасивного романтика. Звернемося знову до Шевченка. Розглядаючи його вірш "Садок вишневий коло хати". На перший погляд цей вірш здається поетичною ідилією. Тихий лагідний вітер в селі. Пługатарі повертаються з поля, співають, ідучи, мабуть з роботи, дівчата, яких вдома чекають матері. Вечеря у вишневому садку. Хрущі гудуть, встає вечірня зіронька. Мати вкладає діточок спати і сама засинає. Тиша, і тільки соловейко співає. Спокій, злагода. А де же панщина, поміщики, ланові, канчуки, покритки? У вірші жодного конфлікту, жодної тужливої ноти. Але ця ідеалістичній мнимо і ця мнимість стане очевидною, якщо розглядати вірш не ізольовано від усієї творчості поета, а зіставити з тогочасною дійсністю, із обставинами в яких його було написано. А писав цей вірш Шевченко за ґратами каземату III відділення. Писав, переносючи себе в думці до рідного краю, створював в уяві рідні і дорогі серцю образи. Тому й намагався свідомо відійти від усього важкого, злого й трагічного в народному житті, уявити собі батьківщину такою якою хотів її бачити. Отже, це вимріяна ідилія. Усе темне, погане забуто, воно в підтексті.

А у Жуковського, в його ранньому творі - вірші "Вечер", в якому такопе починається ліричною картиною вечора, де автор постає перед читачами як великий майстер-пейзажист. Ліричний характер віршу постійно підсилюється окликами, де та чи інша ознака наступаючого вечора не просто відмічається, а як би оцінюється в його діях на людину.

Как слит с прохладою растений фимиам!

Как сладко в тишине у брега струй плесканье!

Как тихо веянье зефира по водам

И гибкой ивы трепетанье! [с.37]. Але природа у поета викликає не тільки ті чи інші емоційні оклики. Вона породжує думки, згадки, мрії. Розкриваючи свій внутрішній світ поем згадує про друзів, яких об'єднували не тільки "пиры при шуме зимних вьюг", але й "песни пламенные к музам и свободе". Та на жаль, все це вже пройшло, і тепер кожен йде "своей тропой". Хоч багатьох із друзів уже не має, та поет не втрачає надії на те, що згадки "о радостях души" будуть спільними від життєвої метушні і заклопотаності.

Жуковський - справжній майстер-пейзажист. Читачі зачаровані музикою його віршів.

Луны ущербный лик встаёт из-за холмов...

О тихое небес задумчивых светило,
Как зыблется твой блеск на сумраке лесов!

Как бледно брег ты позлатило! [с.37] Не менш зачаровані читачі шевченківським "садком вишневим коло хати". Та якщо у Шевченка нема соціальної несправедливості, зла незгоди захована у підтексті, то у Жуковського невидно її зовсім, хоч саме Жуковському, чи не найбільше серед російських романтиків, близький пейзаж тихого вечора чи ночі, що наводять роздуми. Але природа Жуковського вражає нас соєю красою, вона здатна заставити людину забути все лихе навкруг, відволіктись від зла і неправди, але ми ніколи не знайдемо в підтексті, між рядками його віршів картин несправедливості, жорстокості. Де ж ті друзі, що співали " песни пламенные к музам и свободе"? Вони померли і вмерли разом із ними їх пісні. Помер і Жуковський так і залишившись пасивним романтиком.

Розглянувши творчість Шевченка і Жуковського, слід звернутися і до творчості інших російських романтиків, зокрема до російського поета-декабриста Кіндрата Рилєєва. (1795-1826).

Поети-декабристи також були романтиками, так як і Жуковський. Та романтизм їх був іншого складу і напрямку. Романтичне неприйняття цього світу в поезії декабристів набирало відмови конкретної соціальної дійсності, конкретного суспільного ладу. Відмова декабристів була революційною відмовою від існуючого ладу, про що не можна сказати аналізуючи творчість Жуковського. Трагічна самотність, приреченість і посмертна слава - все це робило декабристів справжніми романтиками. Серед поетів-декабристів особливо відоме ім'я Кіндрата Рилєєва.

Визнання до Рилєєва - поета приходить саме тоді, коли він стає поетом революційної думки. І саме темперамент бійця і громадянина з великою силою проявляється в знаменитих Рилєєвих думках. Як і Шевченко Рилєєв використовував історичну тематику для пропаганди визвольних ідей.

Для порівняльної характеристики Шевченкових т Рилєєвих романтичних творів візьмемо твори "Наймичка" та "Войнаровський" і "Гайдамаки", "Тризна" та "Никита Гайдай". Потрібно сказати, що жанр поеми був дуже поширений у романтиків і саме тому Рилєєв у своїй поемі "Войнаровський" і звертається до неї. Тема поеми і її герої - Мазепа, Войнаровських - давно вже цікавили Рилєєва. Герой думи "Петр Великий в Осрожке" не тільки Петро I, але й більше мабуть Мазепа. Саме він і привертає увагу поеми своєю таємничістю. Інтерес до Мазепа пов'язаний у Рилєєва із його постійним інтересом до України. Виступаючи в своїй боротьбі з Петром під прапором свободи і незалежності, Мазепа вступає у суперечку з Петром. Та все же у поемі головний герой не Петро і навіть не Мазепа, а його племінник Войнаровський. В поемі він з самого початку змальовується як людина таємнича і незвична і це виразно видно навіть з його портрету. "Взор беспокойный и угрюмый", "в чертах суровость и тоска", "покоен он, но так покоен Байкал перед бурей мрачным днём..." Мова його насичена пафосом, в ній сум і любов до батьківщини, бажання визволити її. Все життя героя і всі його думки пов'язані з прагненням бачити Тарас Шевченко і російський романтизм у філософсько-літературному контексті

свій народ вільним і незалежним. В його бажанні - слова і думки самого Рилєєва. І хоч Войнаровського відсилають до Сибіру, він думками завжди з батьківщиною.

В поемах на історичну тему Шевченко створив образи позитивних героїв, що заступають собою народні маси, для яких притаманні високі моральні почуття. Саме такий герой шевченківського твору "Гайдамаки" Ярема. Йому надано надзвичайної сили і хоробрості. Ярема звертається до батька - Дніпра "широкого та дужого", розмовляє з ним, як з другом, як з рідним. Хоробрість і безстрашність Яреми в бою незвичайні. Він "з ножем в руках на пожарищах і днює і ночує". Романтизм образу Гонти має інші особливості. Це не стільки месник, як воїн. Він по-романтичному непохитний, вольовий, мужній, непримиренний до ворогів. Поет розкривав внутрішню трагедію Гонти, трагедію батька і воїні, який "присягав, брав свячений різать католика". Картини страти і похорону дітей Гонти - це романтичні епізоди. Але внутрішню трагедію героя Шевченко змальовує не так, як реакційні романтики, що змалювали б героя приреченого, безвихідного, неспроможного порвати суперечливі умови. В поемі Шевченка навіть у трагічних монологів відчутний пафос утвердження позитивного ідеалу. Тісний зв'язок із Рилєєвими творами має і шевченківська "Тризна". Саме тут в образі головного героя - юнака, який гнівно протестує проти існуючої системи і готовий "стать за народ и зло казнить" є риси близькі самому поетові. Автор вкладає в його уста власні думки і почуття. Безіменний герой - революціонер ненавидить рабство і деспотизм. Саме в цій поемі Шевченко перекликається з Рилєєвим, коли різко протиставляє героїчне минуле батьківщини тяжкій сучасності, коли устами героя називає Україну "когда-то счастливой землей".

Висновки

Підводячи підсумок цієї роботи, хочеться відзначити, що величезне історичне значення романтизму зумовлене тим, що він відбиває процес формування нації, а також національного і соціального самоусвідомлення народних мас, більше того - загальний рух і протест проти феодалізму. Але якщо прогресивні романтики намагалися підпорядковувати літературу завданням визвольної боротьби і національного відродження українського народу, то романтики реакційні у своїх мріях давньовідавнього минулого зверталися до патріархальщини. Наслідуючи традиції російських романтиків, Шевченко увібрав усе краще, передове і прогресивне. Утверджуючи тим самим в українській літературі основи революційного романтизму. Творчість його була новим явищем у літературі. В його творах ми знайдемо ілюзорності, прикрашення дійсності, зневіри в життя. Його герой навіть своєю смертю утверджують ідеал життя. І саме цим Шевченко - романтик і виділяється з роміж інших. Але разом з тим слід відмітити багато спільного, що єднає Шевченка і російських романтиків, до речі, як і всіх інших романтичних майстрів слова. Це зображення героя у виняткових обставинах і ситуаціях, це картини сумного, часто трагічного кохання, це картини відваги і сміливості дійових осіб. Саме в цьому вбачається

типологічні зв'язки між російським і українським романтизмом, саме в цьому найголовніші, загальні особливості у поетичному стилі письменників обох літератур.

Перспективи подальших наукових досліджень - аналіз ролі Т.Шевченка і російського романтизму в історико-філософському дискурсі.

Список використаної літератури

1. Маркс К, Енгельс Ф. Маркс-Енгельс. 28 березня 1868р. Вибрані листи.-К.: Держполітвидав УРСР,1949,с.-194.
2. Ленін В.І. До характеристики екологічного романтизму. Повн. Зібр. тв. Том 2, - С.141.
3. Бандура О.М. Романтизм. В кн.: Теорія літератури. -К.,1963,-с234.
4. Белінський В.Г. Сочинения Олександра Пушкина. Стаття вторая. Собрание сочинений в трёх томах. Т.3, - М.,1948,-с.217.
5. Горький М. Про літературу.-К.: Держполітвидав УРСР, 1954,-с.223.
6. Геник-Березовський З.Шевченко і Європейський романтизм.// Радянське літературознавство 1965,- с. 29-38.
7. Гуревич А.М. Онтологические особенности русского романтизма. /В кн.: К истории русского романтизма. - М.: Наука, 1973,-с 505-525.
8. Маймин Е.А. О русаком романтизме. - М.: Просвещение,1975,-3-24.
9. Неділько Г.Я., Неділько В.Я.. Романтизм ранніх творів Шевченка/У кн.: Тарас Шевченко. Семінарії.-К.: Вища школа, 1985,-с.269-272.
10. Словники:
11. А)Лесин В.М., Туменець О.С. Словник літературознавчих термінів. -К., 1971,с.425;
12. Б)Шевченківський словник. Т.2. -К.: Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченко АН УРСР, 1977,-с.171-172.
13. Гордійченко В.В. Шевченко і російський романтизм //Тези доповідей і повідомлень науково-практичної конференції "Вічний сучасник" присвячений 175-тій річниці з дня народження Т.Г.Шевченка (17-22 травня 1989 року)/ Відпов. За випуск - проф.. Тихомиров В.М., доц. Шевченко В.Ф. -Запоріжжя, ЗДУ, 1989.- 69 с., - с.18-19.
14. Тарас Шевченко. Повне зібрання творів в шести томах. Т 1-й і 3-й. Твори: "Причинна", "Тополя", "Садок вишневий коло хати", "Гайдамаки", "Тризна", "Никита Гайдай".
15. Жуковський В.А. Избранное. -Л.: Художественная література, 1973. Твори: "Светлана", "Людмила", "Вечер".
16. Рилеев К.Ф. Полное собрание стихотворений. -Л.,1971. Твори: "Войнаровский", "Наливайко".

В.В. ГОРДИЙЧЕНКО

Запорожский национальный технический университет, Запорожье

ТАРАС ШЕВЧЕНКО И РУССКИЙ РОМАНТИЗМ В ФИЛОСОФСКО-ЛИТЕРАТУРНОМ КОНТЕКСТЕ

Сравнивая раннее поэтическое творчество Тараса Григорьевича Шевченка (1814-1861) с представителями русской поэзии в области романтизма первой половины XIX века, и установление их типологических связей в процессе анализа и соответствующими выводами. Для соответствующего анализа были использованы специальные лингвистические методы для решения поставленных в работе задач в использовании метода сопоставления с такими русскими поэтами-романтиками, как: К. Рилеева, В. Жуковского в литературно-философском контексте.

Тарас Шевченко і російський романтизм у філософсько-літературному контексті

Ключевые слова: типология, творческий метод, отображение идеального, эмоциональность, гиперболизация, живописность, романтизм, идеализм, материальное и идеальное, просветительство, пассивный и актуальный романтизм, революционный романтизм, консерватизм.

V.GORDIJCHENKO

Zaporozhye national technical university, Zaporozhye

TARAS SHEVCHENKO AND RUSSIAN ROMANTICISM IN A FILOSOFSKO-LITERARY CONTEXT

Comparing early poetic works of Taras Grygorovuch Shevchenko (1814-1861) with representatives of Russian poetry in domain of first half of XIX century Romanism and their typological relations determination by means of analyzing with corresponding inferences. Due to solving range of determined questions considering application of comparison methodology, concerning such romance poets of Russia as K. Rileyev, V. Zhukovskiy in literary-philosophical context, were used special linguistic methods for achievement of appropriate analyzing.

Keywords: typology, creative method, image ideal, emotion, hyperbolization, picteresque, romanticism, idealism, material and ideal, enlightenment, passive and actual romanticism, revolutionary romanticism, conservatism.

Стаття надійшла 10.10.11р.